

ISSN 2227-1864

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК

**ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. Н. КАРАЗІНА**

Серія «ФІЛОЛОГІЯ»

ВИПУСК 77

Заснована 1965 р.

Харків-2017

Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Філологія» містить оригінальні статті, присвячені актуальним проблемам сучасного мовознавства та літературознавства. Журнал призначений для науковців, аспірантів, докторантів, студентів філологічного напрямку та всіх, хто цікавиться проблемами філології.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 18 від 22 грудня 2017 р.)

Редакційна колегія:

Відповідальний редактор: Безхутрий Ю. М., д. філол. н., проф., ХНУ імені В. Н. Каразіна (Україна)

Відповідальний секретар: Шеховцова Т. А., д. філол. н., проф., ХНУ імені В. Н. Каразіна (Україна)

Борзенко О. І., д. філол. н., проф., ХНУ імені В. Н. Каразіна (Україна)

Гончарова-Грабовська С. Я., д. філол. н., проф., Білоруський державний університет (Мінськ, Білорусь)

Даниленко А. І., PhD, проф., Університет Пейс (Нью-Йорк, США)

Зельдович Г. М., д. філол. н., проф., Варшавський університет (Польща)

Калашник В. С., д. філол. н., проф., ХНУ імені В. Н. Каразіна (Україна)

Кузьменко В. І., д. філол. н., проф., Київський національний лінгвістичний університет (Україна)

Мережинська Г. Ю., д. філол. н., проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Московкіна І. І., д. філол. н., проф., ХНУ В. Н. Каразіна (Україна)

Попов С. Л., д. філол. н., проф., ХНУ імені В. Н. Каразіна (Україна)

Слівицька О. В., д. філол. н., проф., Санкт-Петербурзький державний інститут культури (Росія)

Турган О. Д., д. філол. н., проф., Запорізький державний медичний університет (Україна)

Технічний редактор: Полякова Є. О., ХНУ імені В. Н. Каразіна (Україна)

Адреса редакційної колегії: 61022, Харків, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
філологічний факультет, кімн. П-36, тел. 707-53-54.

E-mail: philology@karazin.ua, rus.lit@karazin.ua, visnyk.philology@karazin.ua

Web-pages: http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/Visnyk_Philology.html,
<http://periodicals.karazin.ua/philology> (Open Journal System)

Статті друкуються в авторській редакції.

Статті пройшли внутрішнє та зовнішнє рецензування.

Журнал затверджено Наказом МОН України № 747 від 13.07.2015 р.

як фахове видання у галузі філологічних наук.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21559-11459Р від 20.08.2015 (в версії с англ.)

ISSN 2227-1864

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

VISNYK

OF

V. N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY

Series **“PHILOLOGY”**

ISSUE 77

Founded in 1965

Kharkiv-2017

Актуальні проблеми сучасної лексикології та термінознавства

<i>Анютіна Г. А.</i>	Аналіз семантики дієслівного компонента об'єктних словосполучень у світлі концепції О. Потебні.....	138
<i>Васильєва К. П.</i>	«Складівниця української мови»: словник складів від О. Різника.....	141
<i>Кривець О. М.</i>	Пуристичні тенденції в сучасних термінознавчих студіях.....	146
<i>Петрова Т. О.</i>	Проблеми в нормування сучасної української фітомеліоративної термінології (словотвірний аспект).....	149
<i>Синегуб Я. В.</i>	До питання про класифікацію української соціологічної термінології.....	155
<i>Сухенко В. Г.</i>	Нормативність і надмірність у сучасній українській мові.....	160

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Сучасні літературознавчі дослідження як досвід рецепції ідей класичної філологічної науки

<i>Астрахан Н. І.</i>	Теоретична поетика О. О. Потебні як чинник сучасної теорії літературного твору.....	164
<i>Борбунюк В. О.</i>	Українська чеховіана кінця XIX – початку XX ст.: Михайло і Марія Грушевські.....	168
<i>Васильюк Є. І.</i>	Творчість Фленна О'Брайєна у наукових студіях: основні напрями й етапи вивчення.....	178
Михайлин І. Л.	Чи міг бути малим поет, який має велике значення? Михайло Петренко в інтерпретації Юрія Шевельова (Шереха).....	181
<i>Поборчая И. П.</i>	Тютчев в поетическом мире Александра Кушнера.....	186
<i>Промська А. С.</i>	Дискурс тоталітаризму в інтерпретації В. Винниченка та Дж. Орвелла (на матеріалі романів «Слово за тобою, Сталіне!» та «1984»).....	192
<i>Сухоруков В. А.</i>	Поетика пьєсы Л. Андреева «Реквием».....	199
<i>У Луцянь</i>	Цветочная метафора в повести И. С. Тургенева «Вешние воды».....	202

Пам'ятні дати

Ювілей Лідії Георгіївни Бикової.....	207
--------------------------------------	-----

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	209
----------------------------	-----

УДК: 811.161.2(038)

К. П. Васильєва

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»*

«Складівниця української мови»: словник складів від О. Різників

Васильєва К. П. «Складівниця української мови»: словник складів від О. Різників. У статті досліджується словник складів О. Різників «Складівниця української мови», який ще не ставав об'єктом спеціального розгляду. Зазначається, що О. Різників перший здійснив спробу зібрати, виділити та впорядкувати найхарактерніші склади для української мови, яких виявилось близько 9600. Підкреслюється, що автор словника пропонує ввести в мовознавчу науку термін «слов'як», що означає склад чи групу складів осмисленої мови.

У статті завдяки розподілу всіх складів за схемами було визначено кількість різних можливих форм складів, багатство яких підкреслює особливість української мови, сполучуваність, валентність голосних і приголосних звуків, обґрунтовується виділення в окрему групу складів, що мають лише приголосні.

Ключові слова: словники, «Складівниця української мови», склад, слов'як, голосні та приголосні звуки.

Васильєва Е. П. «Слоговница украинского языка»: словарь слогов от А. Ризныкива. В статье исследуется словарь слогов А. Ризныкива «Слоговница украинского языка», который еще не становился объектом специального рассмотрения. Отмечается, что А. Ризныкив первый предпринял попытку собрать, выделить и упорядочить характерные слоги для украинского языка, которых оказалось около 9600. Подчеркивается, что автор словаря предлагает ввести в языковедческую науку термин «словьяк», что означает слог или группу слогов осмысленной речи.

В статье благодаря распределению всех слогов по схемам, было определено количество различных возможных форм слогов, богатство которых подчеркивает особенность украинского языка, сочетаемость, валентность гласных и согласных звуков, обосновывается выделение в отдельную группу слогов, имеющих только согласные.

Ключевые слова: словари, «Слоговница украинского языка», слог, словьяк, гласные и согласные звуки.

Vasylieva K. P. «The Ukrainian language syllables book»: the dictionary of syllables by O. Riznykiv.

The author of the article examines the dictionary of syllables by O. Riznykiv «The Ukrainian language syllables book» and determines the uniqueness of such a work, that has not been the object of special consideration yet.

It is noted that O. Riznykiv, using the rules of syllabification was the first who made an attempt to collect, identify and systematize the most typical syllables characterized for the Ukrainian language. The number of them approaches approximately 9.600, and the dictionary covers 97-98% syllables from the Ukrainian literary language. It is emphasized that the author of the dictionary proposes to introduce into the science of linguistics the Ukrainian term «slovjak», which means a syllable or a set of syllables of a meaningful speech. In order to interest the readers, the dictionary by O. Riznykiv «The Ukrainian language syllables book» also contains the examples concerning «the mysterious nature of speeches», gives the linguists and theologians' quotations and tries to reveal the links of speech with breathing.

Due to the division of all syllables into the schemes, the article determines the number of different possible forms of syllables and its great diversity underlines the peculiarity of the Ukrainian language. It also defines the compatibility, the arrangement of vowels and consonants and justifies the allocation of a separate group of syllables that have only consonants.

Key words: dictionary, «The Ukrainian language syllables book», syllables, «slovjak», vowels and consonants.

Словники як засоби збереження знань і досвіду багатьох поколінь є скарбницею народу, показником його культури. Існують десятки різних типів словників, їх укладання вимагає глибоких знань, великих зусиль і терпіння. Слово «словник» походить із латинського «дикціонаріус», що означає «колекція слів» [7]. Французький письменник А. Франс називав словник «усесвітом в алфавітному порядку», український поет С. Пушик – «музеєм слова», де знайдеться місце для старого, і для нового слова [8].

1956 року у вірші «Мова» М. Рильський закликав: *«Не бійтесь заглядати у словник: / Це тишиний яр, а не сумне провалля; / Збирайте, як*

розумний садівник, / Достиглий овоч у Грінченка й Даля» [9:143]. Із того часу кількість українських словників зростає вдвічі: з'явилися нові тлумачні словники, асоціативні, морфемні, діалектні, етимологічні, ідіоматичні, фразеологічні, історичні, ономастичні, орфографічні, орфоепічні, стилістичні, топонімічні, частотні, словники синонімів, антонімів, омонімів, паронімів, іншомовних слів, термінологічні, перекладні. За роки незалежності України вітчизняне мовознавство поповнилося й новими видами словників: візуальними, морфологічними, словотвірними, жаргонними, словниками неологізмів.

Унікальними у своєму роді є словники Олекси Різників «Одноримки. Словник омонімів та

схожослів» (2001), «Складівниця української мови» (2003), «Словогрона української мови» (2008) та «Українські словогрона. Випуск другий: Словогрона духу» (2015), які варті уваги науковців, вчителів-словесників. Вони можуть бути корисними на уроках української мови, зокрема під час вивчення складоподілу слів філолог може скористатися «Складівницею», під час вивчення процесу словотворення – словником словогрон. Учні матимуть можливість наочно побачити валентність того чи іншого кушокореня, його сполучуваність із різними суфіксами, у якій формі він є найбільш поширеним. «Приміром, ТУГШАТИ, ТУГИЙ, ПОТУЖНИЙ має всього один іменник ч.р. ПОТУЖНИК, а дієслів – аж 10! Словогроно ХОТИТИ, ОХОЧИЙ має лише один іменник чоловічого роду – ОХОТНИК, а ЖУРАВЕЛЬ, ЖУРАВЛИНИЙ чи КАЛИНА – не має дієслів» [11:22]. Під час вивчення омонімії не менш корисним для філолога буде словник омонімів та схожослів «Одноримки», у якому через авторські вірші-мініатюри яскраво проілюстровано це явище. А їх у словнику 3000. Наприклад: «Вимовляв за складом **склад:** / *хтось вночі прокравсь на **склад!***», «*Не швидко змінється словниковий **склад**, / слова застарілі не скоро здаються на **склад***» [12:288]. «*При всякій **умові** / кохаймось у **умові***» [12:340].

Про словники О. Різників писали Д. Дроздовський, Я. Радевич-Винницький, В. Барсуковський, А. Здоровий, Ю. Сисін, Р. Кракалія та інші, але вони не ставали об'єктом спеціального дослідження. Цим і зумовлена **актуальність нашої роботи**.

Олекса Сергійович Різників (Різниченко) – поет, прозаїк, мовознавець, патріот-дисидент, в'язень-сумління, просвітянин і громадський діяч, лауреат літературних премій імені П. Тичини, К. Паустовського, Т. Мельничука, С. Олійника, Б. Грінченка, Я. Дорошенка, Т. Осмачки. Зацікавлення питаннями української мови в О. Різників розпочалося з 1958 року, коли, працюючи електроосвітлювачем у Кіровоградському українському музично-драматичному театрі ім. М. Кропивницького, він був здивований, що поза сценою українські артисти розмовляють між собою російською мовою. Тоді ж виникла ідея провести тиждень української мови й були написані такі рядки: «*Я забув українську мову, / Я забув Запорізьку Січ... / Як мені повернути знову / Ту свободу і рідну річ?*» [5].

Потім були антирадянська листівка, складена разом із В. Барсуковським, служба на флоті, арешт і раптове прозріння: «Боже, який же я дурень! Україна ж у неволі, Україна пригноблена, а я вчу напам'ять вірші Маяковського, листи додому пишу по-руськи, коли батьки не знають російської мови. ...Двадцять один рік я прожив на світі, і все це

пішло в нікуди, це все даром. Я ж геть не знаю української культури, я не знаю літератури, історії – це ж усе треба вчити! ...ми українці, а говоримо російською – то це якась ненормальність» [5]. А далі – півторарічний строк у таборі Мордовії, і нарешті – навчання на заочному відділенні філологічного факультету Одеського університету, дружба з українським мовознавцем, поетом, перекладачем, багатолітнім в'язнем, легендарним Святославом Караванським, автором «Словника рим української мови», «Практичного словника синонімів української мови», «Російсько-українського словника складної лексики» тощо.

Однією з перших лінгвістичних студій О. Різників була дипломна робота «Складівниця української мови», яку автор захистив на «відмінно» 1968 року в Одеському університеті. Його керівник доцент М. Павлюк у відзиві написав: «Дипломна робота студента О. С. Різникова «Складівниця української мови» становить собою цілком оригінальне і, як нам здається, перше такого роду дослідження взагалі у нашому мовознавстві», і звернув увагу на те, що словник складів української мови дуже корисно було б надрукувати [10:3]. Але ця можливість в автора з'явилася лише 2003 року, після подолання всіх життєвих труднощів, після віднайдення рукопису-чернетки дипломної роботи через 30 років (адже під час слідства оригінал її зник з шафи на факультеті). Саме цей словник О. Різників став **об'єктом нашого дослідження**.

Мета роботи – проаналізувати словник складів, з'ясувати його значення у вивченні української мови, оцінити новаторство автора.

Вивченням специфіки складу, його природи займалися науковці Є. Єсперсен, Р. Аванесов, Л. Щерба, М. Наконечний, В. Лобода, В. Брахнов, М. Жовтобрюх, Н. Гоцька, І. Зілінський та ін. О. Різників перший здійснив спробу зібрати, виділити та впорядкувати найхарактерніші складки для української мови. Задум створити словник складів виник у зв'язку з невивченістю «фонетико-акустичного боку мови, зокрема – словотворчих можливостей складів», відсутністю знань щодо законів, за якими складки поєднуються в слова [10:4], а для цього необхідним є інвентар «найпростіших, найпоширеніших цеглинок мови – складів» [10:13]. У дипломній роботі їх налічувалося близько 7416, а у словнику ця кількість значно зросла – 9616; автор, переглянувши безліч словників, віднайшов і додав ще 2200 складів. Про свою працю О. Різників писав: «*Півмільйона слів перебираю, / Відміню, змінюю, смакую / Ніби у Едемі я, у раю / Древо знань із низу обсервую*» [10:17].

До назви словника автор підійшов творчо: «**СЛОВ-НИК** представляє лише **СЛОВА**, а як назвати алфавітний збірник складів? Почав я

вигадувати нове слово. Склад-ик? Складі-вник? А може – від слова ЛАД, привести до ладу складу? Отже, – **ЛАДІВНИЦЯ СКЛАДІВ?**» [10:14]. Але від цього слова відійшов, по-перше, через те, що воно вже існує й означає *патронташ*, а по-друге, назва виходить тавтологічна, тому до *ладівниці* додав літери ск- (від слова склад).

На думку О. Різників, «Складівниця української мови» охоплює 97–98 відсотків складів української мови: «містить у собі майже всі складу (як наші питомі, так і іншомовних дуже багато!), із яких утворюються слова, вживані у нашій мові. «Майже всі» – тому, що можуть бути виявлені ще якісь, мені на сьогодні невідомі» [10:10]. Автор уточнює, що ця кількість може значно збільшитися за рахунок діалектних слів, які він подавав лише принагідно.

О. Різників сумнівався, чи можливо взагалі зібрати всі складу, намагався приблизно підрахувати їх кількість, і цифра вражала, заспокоювало те, що за законами мови не всі приголосні здатні стояти поруч в одному складі: «Скажімо, після Н на початку складу не може стояти жодна приголосна, тому для нашого вуха здається таким диким прізвисько якогось африканського вождя НКРУМЕ, а замість старослов'янського ПРАВ ми говоримо НОРОВ» [10:13–14].

Аби поділити слова на складу, автор користувався правилами-законами, що обумовлені фонетичною структурою складу, серед них – «закон висхідної звучності складу», «закон відкритого складу», «закон внутріскладового сингармонізму – тенденція до об'єднання в одному складі звуків однорідної чи схожої артикуляції», одним із важливих законів для О. Різників став закон, який відкрив Лев Щерба, за яким приголосна завжди «тулиться», приєднується до наголошеного складу, адже «наголос – душа слова» [10:18]. Для О. Різників ця справа виявилася нелегкою, виникло багато питань, доводилося викручуватися-виплутуватися з багатьох ситуацій, допомагало те, що для нього було головним «не ділити всі наявні слова на складу, а виділити всі наявні в мові складу» [10:19].

У своїй роботі О. Різників виділив 19 можливих форм складів і написав схеми, у яких цифрою позначив кількість приголосних, а позначкою V – голосну: 1V (БА, ВИ), 2V (БГА, БРА), 3V (ВБЛА, ТКНЕ), 4V (ТПРРУ!, ВШКВА-ри-ти), 1V1 (БОГ, ЗІВ), 1V2 (ЛИНВ, МЕШТ), 1V3 (ГИРСТ, ТАЙМС), 1V4 (ба-ГАТСТВ, об-ЖЕРСТВ), 2V1 (БЛАТ, ВДАР), 2V2 (ХЛИСТ, ПРЕНТ), 2V3 (ГДАНСЬК, ШЛЬОНСЬК), 2V4 (СЛІДСТВ, торг-ПРЕДСТВ), 3V1 (ВМЛІВ, ЗДВИЖ), 3V2 (СТРАЙК, СТРАСТЬ), 4V1 (ЗШКРІВ, ВТКНУВ), V (А, Е), V1 (АР, ЕР), V2 (АКР, ЕРГ), V3 (ОПТР). Можливе інше схематичне позначення, як-от: ПГ, ППГ, ПППГ, ППППГ, ППГ,

ПГП, ПГПП, ПГППП, ППГП, ППГПП, ППГППП, ПППГП, ПППГПП, ППППГП, Г, ГП, ГПП, ГППП. Серед них кількісно найбільшими виявилися складу з двох приголосних, голосної, приголосної (2V1 – 2818 складів), однієї приголосної, голосної та приголосної (1V1 – 2554 складу), приголосної, голосної та двох приголосних (1V2 – 1237 складів), двох приголосних і голосної (2V – 759 складів), трьох приголосних, голосної, приголосної (3V1 – 603 складу), двох приголосних, голосної, двох приголосних (2V2 – 484 складів), трьох приголосних і голосної (3V – 331 склад). Щодо інших складів, то їх кількість виявилася такою: 1V – 163, 1V4 – 152, 1V3 – 131, V1 – 104, 3V2 – 61, 4V1 – 42, 2V4 – 41, V2 – 38, 4V – 28, 2V3 – 24, V3 – 4. Відсутніми в українській мові виявилися такі форми складів: 2V5, 3V3, 4V3.

Таке багатство форм складів в українській мові підкреслює її особливість, не в усіх мовах воно можливе, наприклад, в арабській мові допустимі лише такі складу: ПГ, ППГ. А в японській мові, як зазначає О. Різників, можливий лише 101 склад, кожен із яких завжди складається з двох звуків, причому перший завжди приголосний, а другий – голосний [10:10].

Окрім наведених форм у словнику були знайдені такі: 1V5 (два складу – ГЕНТСТВ, ДАНТСТВ), 4V2 (два складу – ВПХНУВСЬ, ВТКНУВСЬ), 3V4 (1 склад – СКЛЯРСТВ), V4 (п'ять складів – АЙСТР, АНСТВ, АТСТВ, ОНСТВ, УМСТВ), а також 12 складів, що складаються лише з приголосних: ГМ, ДЖЖ, ДЗЗЗЗ, ЖЖЖ, КС-кс-кс, ПРРСТ, ТСС, ФРРРРР, ХМ, ЦССС, ЧШШ, ШШШ. І хоча в українській мові обов'язковою умовою є наявність у складі голосної, що є складотворчою, але ці складу без голосної також мають право на існування, адже вимовляються вони одним поштовхом видихуваного повітря, що не суперечить визначенням, що склад – це «фонетична одиниця мовлення, відрізок звукового потоку, що утворюється одним поштовхом видихуваного повітря» [2:257], а також «відрізок звукового потоку мови, що складається з одного або кількох звуків і визначається зміною наростання і спаду звучності» [13:272]. Певні приголосні в цих вигуках і звуконаслідувальних словах можна протягувати. Є мови, у яких можливі не тільки складу без голосних, а навіть цілі слова, наприклад: у чеській, словацькій, сербській, хорватській. У цих мовах складотворчими є сонорні приголосні [r] та [l]: «...складовий [r] в сербських словах *прст* (палець), *срп* (серб), *рт* (мис), чеських *vrba* (верба), *Brno* (назва міста), складовий [l] в чеській *vlk* (вовк) і т. д. Водночас можна знайти приклади, коли склад містить у собі два голосних звуки (нім. *Maus* – миша). Тоді один голосний (у нашому прикладі [a]) знаходиться в основі складу, а інший – на

периферії» [3:46]. Як зазначає О. Гуськова, «в Адриатичному морі є хорватський острів Крк. Найдовше слово без голосних звуків у чехів і словаків – čtvrthrst «чверть жмені». Іноді з подібних слів утворюються речення, як-от: Strč prst skrz krk» [4:56].

Виходить, в українській мові сонорні приголосні [м], [р], шиплячі [ж], [ш] та свистячі [с], [з] можуть бути складотворчими у вигуках і звуконаслідувальних словах, де відсутні голосні. Склади без голосних у «Складівниці» О. Різників можна було б доповнити іншими вигуками та звуконаслідувальними словами, як-от: БРР, МММ, ГРР, ФФФ.

У мовознавчих працях постійно зазначається, що в українській мові переважає кількість відкритих складів, що робить мову більш милозвучною. Ми підраховали, що в «Складівниці» серед 9585 складів 1282 склади є відкритими і 8303 складів – закритими. Відповідно у відсотках – 13,38% і 86,62%. Отже, хоча в українських словах переважають відкриті склади, кількість їх сполук значно менша в порівнянні із закритими.

О. Різників у «Складівниці» підкреслює, що можна «виписати всі буквосполучення на початках складів, наприклад: БА, БГА, БДЖІ, БЕ, Б'Є, БЖД, БЖУ, БЗДИ, БЗИ, БИ, БІ, БЛА, БРА, БУ, Б'Ю. І за ними вивчати сполучуваність чи валентність звуків» [10:25]. Під час вивчення «Складівниці» ми скористалися цією порадою. Слово «валентність» – хімічний термін, але, якщо розглянути його визначення: «здатність атомів хімічного елемента приєднувати до себе або заміщати певну кількість атомів іншого елемента» [14:283], можна провести паралель і допустити, що звуки (букви) – це атоми, що поєднуються між собою й утворюють певні склади (слова), а валентність – це здатність одних звуків поєднуватися з іншими. Виявилось, що найчастіше в складах зустрічаються звуки [с] (2808 разів), [в] (2518), [р] (2489), [т] (2468), [л] (1780), [н] (1711), [к] (1545), [з] (1254), [м] (1251), [д] (1247), [п] (1202), кількість інших приголосних значно менша.

Сполучуваність приголосних виявилася такою: [в], [з] та [с] на початку складу утворюють сполуки з різними приголосними, як-от: ВБ, ВБГ, ВБЛ, ВБР, ВВ, ВВ'Я [ВВ'Й], ВГ, ВГВ, ВГЛ, ВГН, ВГР, ВД, ВДВ, ВДЖ, ВДМ, ВДР, ВЖ, ВЖГ, ВЖГН, ВЗ, ВЗВ, ВЗГ, ВЗД, ВЗДР, ВЗЛ, ВЗН, ВЗР, ВЙ (В'Є, В'І, В'Ю, В'Я), ВК, ВКВ, ВКЛ, ВКМ, ВКР, ВЛ, ВМ, ВМ'Я [ВМ'Й], ВМЛ, ВМР, ВН, ВП, ВП'Я [ВП'Й], ВПЛ, ВПН, ВПР, ВПХ, ВПХН, ВР, ВС, ВСВ, ВСК, ВСКР, ВСЛ, ВСМ, ВСП, ВСР, ВСТ, ВСТЬ, ВСТР, ВСХН, ВСЦ, ВТ, ВТЬ, ВТВ, ВТК, ВТКН, ВТН, ВТР, ВТРЬ, ВТЧ, ВХВ, ВХЛ, ВХМ, ВЦВ, ВЧ, ВШ, ВШКВ, ВШКР, ВШЛ, ВШМ, ВШН, ВШП, ВШТ, ВШТР, ВЩ [ВЩЧ]. Приголосні [д], [п], [т], [ш], [к], [м], [б], [ж], [ч], [г], [л], [х], [ц], [р], [ф]

сполучаються з іншими приголосними менш активно, наприклад: ДБ, ДВ, ДГ, ДД, ДЖ, ДЖЖ, ДЖБ, ДЖВ, ДЖГ, ДЖМ, ДЗ, ДЗЗЗЗ, ДЗЬ, ДЗБ, ДЗВ, ДЗМ, ДЛ, ДМ, ДН, ДНЬ, ДР, ДХН; Ф'Ю [Ф'Й], ФЛ, ФЛЬ, ФР, ФРРРРР, ФТ. Приголосний [р] на початку складу з іншими приголосними утворює лише такі сполуки: РВ, РДЖ, РЖ, РТ.

Визначаючи, які голосні здатні утворювати склади найактивніше, отримали такий результат: 2359 складів зі звуком [а] (з них 563 склади з літерою я), 1521 – з [и], 1470 – з [е] (з них 79 – з є), 1467 – з [у] (з них 300 – з ю), 1402 – з [і] (з них 50 – з ї), 1366 – з [о].

К. Бальмонт у лекції «Поезія як чаклунство», характеризуючи звуки та розкриваючи їх глибинний зміст, голосні порівнював з жінками, матерями, сестрами, називав їх нашим голосом, першоджерелом, від якого ми пішли, також підкреслював важливість приголосних, без яких ми тільки голосили б і не вміли б говорити, саме вони «чоловічою своєю твердою силою» впорядкували, узгодили розкіш голосних, стали своєрідною «дамбою, греблею». Проте перевагу віддавав голосним: «Все ж, хоча володарями є приголосні, і керують вони, вважаючи себе справжніми господарями слова, не на приголосній, а на голосній буває наголос у кожному слові» [1].

Найбільша таємниця мови, на думку мовознавців й О. Різників, полягає в тому, що склади виштовхуються з наших вуст одним поштовхом повітря «УЖЕ ВПОРЯДКОВАНИМИ. Це вже не просто *глина звукова*, це вже мовні *цеглинки*» [10:13]. О. Різників розглядає склад саме, як «цеглинка мовлення», із якої складається півмільйона українських слів. Така назва пов'язана з властивістю складу зцементуватись і злиговуватись навколо голосної: «Можна також звати його молекулою мови, якщо вважати звуки «атомами». Тоді слова можна називати *клітинами Мови*» [10:12]. Причому постійно уточнює визначення складу як елемента «осмисленого» мовлення і мови, аби відрізнити будь-яке поєднання звуків від тих, що мають певне значення і здатні утворювати нові слова: «...надалі в процесі цієї роботи я буду говорити про людську, осмислену мову і словом СКЛАД називатиму відрізок, членик, метаміру, частинку, долю, сегмент, відтинок ОСМИСЛЕНОЇ мови» [10:8].

О. Різників також пропонує ввести в мовознавчу науку окремі терміни, одним із них є «слов'як – це є та ланка, якої не вистачає в ряду фонетичних термінів, себто *нижчого* рівня мовної ієрархії». На духовному рівні автор наводить такі поняття: «звук (фонема, буква) – морфема – слово – речення», на речовинному: «звук (фонема, буква) – склад – **слов'як** – потік мовлення» [10:7]. «Слов'як – це склад чи група складів осмисленої мови, які на вищому рівні мовлення є *словом*. Морфема може

бути й окремим словом, і частинкою його, наприклад: *я – сво-я, ти – сва-ти, ми – ми-ла* тощо (дефісом позначається місце складоподілу). І склад може бути окремим слов'язком або його частинкою: *бий – ря-бий, я – сво-я*. Часто склад і слов'язк збігаються, перекривають один одного. Те саме й на вищому рівні – морфема часто є словом» [10:8]. Як зазначає автор, у «Складівниці» зібрано лише слов'язки, оболонки слів [10:11].

У другій частині книги О. Різників розмістив власні роздуми – нариси, у яких розглядає «містичність мовності», подає виписки з різних наукових і богословських книг, енциклопедій, прагне розкрити зв'язок мови з диханням, Духом, показати їх єдність, взаємозалежність людської свідомості (або Духу), душі, психіки і мови. «Самі звуки мови є матеріальною речовиною, а зміст наших думок, висловлений, озвучений тими звуками буде нематеріальним, себто духовним, віртуальним. Таким чином і маємо оту унікальну єдність у слові, у мові *матеріального і духовного*» [10:180]. О. Різників пропонує слово «мовність» зробити терміном на означення **«біологічної здатності людини до мови»**, адже «звірі *мовности* не мають»: «Дитина народжується з душею, яка, ніби чисте поле, готова прийняти Слово. Бо це поле має мовність, родючість, себто, здатність

сприйняти і виростити Слово» [10:163]. М. Суховецький нариси автора називає «поживою для духу», наголошує, що «це все треба читати. Бо цікаво, навіть якщо виходити з таких міркувань: це чисте мовознавство? І так, і ні (бо не скуте академічними приписами). Це чиста література? Ні (і водночас так, бо у нарисах передається потік думок і переживань автора)» [15:3].

Б. Сушинський відносив О. Різників до «плеяди тих поетів, які не лише ґрунтовно досліджують невичерпну «складівницю української мови», але й формують та мистецьки збагачують її, полишаючи по собі найдовершеніші вияви мистецтва одухотвореного слова» [16:10]. Сам О. Різників ще задовго до виходу «Складівниці» писав: *«Я / Плескочусь повним плесом, / Хвилию хлопочу, / я у звуки різнобарвні / Перелитись хочу»* [10:213]. «Мовознавець за покликком душі», – сказав Павло Гриценко, директор Інституту української мови НАН України, вітаючи О. Різників з 80-річним ювілеєм [6:6].

«Складівниця української мови» – унікальний, оригінальний словник, який відтворює багатство українських складів, підкреслює красу і самобутність української мови. Інші словники О. Різників ще потребують подальшого ґрунтового дослідження.

Література

1. Бальмонт К. Д. Поэзия как волшебство [Електронний ресурс] / К. Бальмонт. – Режим доступу : http://az.lib.ru/b/balxmont_k_d/text_0360.shtml.
2. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – Київ : Вища школа, 1985. – 360 с.
3. Гируцкий А. А. Введение в языкознание : учеб. пособие / А. А. Гируцкий. – Минск : Вышэйная школа, 2016. – 238 с.
4. Гуськова О. В. Аффиксальная деривация множественного числа в арабском литературном языке : [электрон.кн.] / О. В. Гуськова. – Москва : Триумф, 2014. – 367 с.
5. Дроздовський Д. І. Олекса Різниченко – шлях безумної подорожі [Електронний ресурс] / Д. Дроздовський // Віртуальна Русь. – Режим доступу : <http://www.vesna.org.ua/txt/drozdovsky/rizn.html>.
6. Кракалія Р. З рідною мовою – довгі літа / Р. Кракалія // Літературна Україна. – 2017. – № 9. – С. 6.
7. Ликум А. Все обо всем. Том 1 [Електронний ресурс] / Аркадій Ликум. – Режим доступу : <http://www.rulit.me/books/vse-obo-vsem-tom-1-read-31845-35.html>.
8. Новые современные афоризмы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.newfrazza.pp.ua/?Aforizmy_ob_informacii%2C_yazyke%2C_znaniyah:Aforizmy_o_slove.
9. Рильський М. Зібрання творів у двадцяти томах / Максим Рильський. – Київ : Наукова думка, 1984. – Т. 4 : Поезії 1949 – 1964. – 423 с.
10. Різників О. Складівниця української мови / Олекса Різників. – Одеса : Скайбук, 2003. – 224 с.
11. Різників О. Українські словоґрона. Новий кореневий словник. Випуск другий : словоґрона Духу / Олекса Різників. – Одеса : Симекс-принт, 2015. – 440 с.
12. Різниченко О. Одноримки : словник омонімів та схожослівів / Олекса Різниченко. – Одеса : Друк, 2001. – 408 с.
13. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 9. – 916 с.
14. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 1. – 799 с.
15. Суховецький М. Перша любов не минає / Микола Суховецький // Думська площа. – 2004. – 9 квіт. – С. 3.
16. Сушинський Б. Полум'я нескореного слова / Богдан Сушинський // Одеські вісті. – 2007. – № 18. – С. 10.